

EMAKEELE SELTS KOHANIMEDE KOGUJANA 1960–2005

MARJA KALLASMAA

Annotatsioon. Artiklis antakse ülevaade Emakeele Seltsi rollist kohanimeainestiku kogumises ning esitatakse arvandmed kohanimede laekumistest koha järgi (enamasti kihelkonniti) tähestikulises järjekorras 1960–2005. Kogumise eellugu on aastas 1921, süstemaatilist kohanimetogumist alustati 1922: juhend selleks ilmus ajakirjas Eesti Keel. 20 järgneva aastaga kogus ES *ca* 56 000 kohanimesedelit, ajavahemikul 1960–2005 on ES üksi kogunud kokku 215 295 kohanimesedelit, lisaks kaardid, fotod ja skeemid ning muud täpsemalt märkimata manused. Uuel sajandil ei ole laekumisi olnud. Praeguseks on kohanimesedelite arvestuslik üldarv *ca* 600 000.*

Võtmesõnad: nimeteadus, kohanimetogumine

Eellugu

Umbes 45 aastat tagasi, aastal 1960 ilmus Emakeele Seltsi aastaraamatus Madis Norviku artikkel „Emakeele Selts ning Keele ja Kirjanduse Instituut eesti kohanimede kogujana ja uurijana” (Norvik 1960). Artikkel põhines ettekandel, mis peeti Tartus 20. märtsil 1960. Norvik on seal kirjeldanud, kuidas ES-ist sai üldse kohanimetoguja ning selle töö organiseerija 1920-ndail ja edaspidi. Samuti on selles artiklis nelja aastakümne töö kokku võetud. Refereerin lühidalt Norviku artiklit.

ES-i esimesel tegevusaastal 1920 rõhutati kohanimetogumise vajalikkust (J. Bundberg, L. Kettunen jt), kuid sellega asi ka piirdus. 1921. a juhitakse sõnavõttudes tähelepanu eesti kohanimede kogumise ja süstematiseerimise vajadusele ning ühendatakse nii kohanimede kogumine kui ka süstematiseerimine murdeuurimisega. Märatakse kohanimetogumise praktilist tähtsust: uutele planeeritavatele väikekohtadele oli vaja esteetilisi nimesid, uusi nimesid oli vaja ka perekonnanimedena kasuta-

* Artikkel põhineb Emakeele Seltsi 85. aastapäevale pühendatud konverentsil 23.05.2005 peetud samanimelisel ettekandel.

miseks. 1922. a alustati süstemaatilist kohanimetekogumist: juhend selleks ilmus ajakirjas Eesti Keel (Saareste 1923: 57). ES-i 8 stipendiaati kogusid ca 3000 sedelit, suurim kogu üliõpilasseisuses oleval A. Tiitsmaal (1012 sedelit). 1923. a peab A. Saareste küll oluliseks kohanimede kogumist igast kihelkonnast (Saareste 1925: 62), kuid aeg, mis selleks planeeriti, näitab, et kohanimetekogumine oli siiski teise, pigem kolmandajärgulise tähtsusega. Aastatel 1922–1930 koguti 34 600 kohanimesedelit 33 kihelkonnast.

1932. a nägi Saareste viie aasta kava ette, et tuleb lõpetada kohanimede ülemaaline kogumine (Saareste 1932: 174). 1933. a saak oli 12 381 sedelit, millest Theodor Kaljo üksi kogus 8429 sedelit Jaanist, Karjast ja Pöidelt. Kuna ES leidis 1930-ndail, et Saaremaa on küllaltki katvalt kogutud, kuulutati 1938. a välja auhinnatöö „Saaremaa kohanimed, nende tüpologia ja relatiivne kronoloogia” tähtajaga 1. detsember 1939 (Eesti Keel 1 (1938), lk 32).

20 tegevusaastaga kogus ES ca 56 000 kohanimesedelit. Seoses maailmasõja ja võimuvahetusega tekkis paus. Kohanimesid hakkas laekuma taas 1949. a, mil oli välja kuulutatud üliõpilaste auhinnatöö „N valla kohanimed”. 1953. a ilmus „Juhendeid kohanimede kogumiseks” (Ahven 1953: 4–8). 1954. a oli ES-il ligi 30 korrespondenti, kellele korraldati KKI-s õppus, kus esinesid Aili Univere, Helmi Viires, Gustav Vilbaste ja Marta Mäesalu. Mainitute ettekanded ilmusid kohendatult vändes „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal” nr 6 (Ariste 1955). 1950-ndail kujunes väljapaistvaks kohanimede kogujaks Gustav Vilbaste. Norviku järgi (1960: 30–31) olnud sõjajärgsete aastate ES-i kohanimetekogud 19 448 sedelit, kuid koos KKI kogudega oli üldine kohanimesaak 96 229 sedelit (1947–1959 *incl.*), kõik kokku 183 442 sedelit. Täpsema ülevaatega saab tutvuda Norviku artiklit lugedes.

Pärislugu: 1960–2005

Pärast Norviku ülevaateartikli ilmumist on ES välja andnud veel järgmised juhised: „Nõuandeid kohanimede kogumiseks ja kaastöö vormistamiseks” (Norvik 1962), „Juhend kohanimede kogumiseks” (Norvik 1967) ja „Juhend kohanimede kogumiseks” (Pall 1977). Huvitav on märkida, et 1967. a 1. jaanuari seisuga oli KKI arhiivis kokku 268 150 kohanimesedelit, 1977. a 1. jaanuaril 351 700. Kui Norvik on esimeses juhendis

prognoosinud, et „koguda on jäänud peaaegu veel teist nii palju”, siis Valdek Pall enam täpsemalt prognoosima ei hakka.

Praeguseks on kohanimisedelite arvestuslik üldarv ca 600 000. Lisaks otsestele meetodilistele materjalidele on ES vändnud ka ülevaateid kogumisretkedest ja tuntumate korrespondentide tutvustusi.

1960–2005 on arvele võetud 290 645 sedelit (inventariraamatute järgi), neist on kogunud KKI/EKI 75 350 sedelit ja ES 215 295 sedelit. (ES-i sedelkogudest on osa kirja pandud KKI/EKI inventariraamatusse, sest nõukogude ajal puudusid ES-il võimalused kogusid hoida ja korraldada ning KKI ostis need ES-ilt ära.) Seega on 1960–2005 kogutudki umbes „teist niipalju”, nagu Norvik vajalikuks pidas. Suure hulga kohanimetid on ES kogunud murdevõistluste raames. Kujunesid välja omad kogunud võistlejad eesotsas Eduard Leppikuga, kes on üksi loovutanud kõnesoleval ajajärgul ES-ile 36 549 sedelit ja sellele lisaks on 58 011 sedelit laekunud ES-i kaudu KKI/EKI kogudesse ostu teel. Kokku 94 560 arvele võetud sedelit + kaardid ja skeemid. ES hakkas suuresti Hella Keema eestvõttel murdevõistlusi korraldama (esimestest murdevõistlustest vt Keem 1976). Alguses kohanimetid ei kogutud. 1957. a taastati murdevõistlused ja edaspidi kujunes nende alatiseks teemaks ka kohanimede kogumine. Viimane võistlus, millele eelnes ES-i murdetoimkonna õppus, oli 2001–2002. Kohanimede kogumisel on võistlused end õigustanud. Tabelis 1 on näha laekumised koha järgi (enamasti kihelkonniti) tähestikulises järjekorras 1960–2005.

Tabel 1. Kohanimede laekumine 1960–2005

Koht	ES	ES/EKI	ES kokku	ES/EKI ja EKI kokku	Kõik koos
Abruka		282	282	338	620
Amb	53		53	764 + kaardid	817 + kaardid
Ann				678	678
Ans	1450 + 9 lk		1450 + 9 lk	590	2040
Aud	117		117	2960	3077
Avi	1203	24	1227	24	1227

Koht	ES	ES/EKI	ES kokku	ES/EKI ja EKI kokku	Kõik koos
Emm	202		202	663 + kaardid	865 + kaardid
Hag	325		325		325
Han	7	1368	1375	1368	1375
Har	1176 + kaart	66	1242 + kaart	66	1242 + kaart
Hel (Luk)	82		82	60	142
Hlj	13 856 + 1 kaart + 4 skeemi	4450	18 306 + 1 kaart + 4 skeemi	4611	18 467 + 1 kaart + 4 skeemi
Hls	277		277		277
HMd				9	9
Hää	1007		1007		1007
Iis	1363	1360	2723	1527	2890
Jaa	57	1038	1095	1598	1655
JJn		86	86	103 + 1	189 + 1
JMd	53		53	1670	1723
Juu	905		905	2387	3292
Jõe	365		365	6	371
Jõh	2379		2379		2379
Jäm	646 + 1 lk	662	1308 + 1 lk	3075	3721 + 1 lk
Jür	1094		1094		1094
Kaa	728	1844	2572	1883	2611
Kad	1062	23 798	24 860	24 065	25 127
Kam	1662 + 34 skeemi		1662 + 34 skeemi		1662 + 34 skeemi
Kan	231	27	258	1722 + 13 skeemi	1953 + 13 skeemi
Kei	1784 + 2 skeemi + 2 fotot	657	2441 + 2 skeemi + 2 fotot	1143	2927 + 2 skeemi + 2 fotot

Koht	ES	ES/EKI	ES kokku	ES/EKI ja EKI kokku	Kõik koos
Khk	857	371	1228	5624	6481
Khn	12		12	773 + 6 kaart	785 + 6 kaart
Kir		59	59	688	688
KJn	1813	831	2644	1062	2875
Koe	1072		1072	2013	3085
Kos	902 + 1 kaart		902 + 1 kaart	1610 + 4 skeemi	2512 + 1 kaart + 4 skeemi
Krj	1675		1675	2203	3878
Krk	163		163	958 + kaardid	1121 + kaardid
Krl	156	35	191	923 + kaardid	1079 + kaardid
Kse	22	784	806	831	853
Ksi				1027	1027
Kul	1663 + 5 kaart	1201	2864 + 5 kaart	1618	3281 + 5 kaart
Kuu	5561		5561	9	5570
Kõp	247	198	445	198	445
Käi	23	255	278	1393 + kaardid	1416 + kaardid
Kär	165	214	379	379	379
Kärdla				225	225
Lai				1295	1295
Lih		110	110	529	529
Kaug-Ida Liivi k.				16	16
LNg	1972	53	2025	2471	4443
Luk	78			78	78
Läänemaa	131		131		131
Lüg	1593 + 2 skeemi	2817	2817	2821 + 16 skeemi	4414 + 16 + 2 skeemi

Koht	ES	ES/EKI	ES kokku	ES/EKI ja EKI kokku	Kõik koos
Mar	1323	74	1397	314	1637
Mih	3688	16	3704	428	4116
MMg	70		70	704	774
Muh				992	992
Mus				6	6
Mär	1137		1137	393	1530
Nis	195 + 1 skeem		195 + 1 skeem		195 + 1 skeem
Noa	512			596	1620
Nõo	567 + 5 kaarti + 14 skeemi	30	597 + 5 kaarti + 14 skeemi		597 + 5 kaarti + 14 skeemi
Ote	171	1943	2114	2052 + 31 lk	2223 + 31 lk
Pai				577	577
Pal	552		552	1311	1863
Pee		1226	1226	3066 + 8	3066 + 8
Pha	406		406	1355 + kaardid	1761 + kaardid
Phl	158		158	759 + kaart	917 + kaart
Pil	1749	275	2024	2323	4072
PJg	750		750	756	1506
Plt	4868	1117	5977	1436	5985
Plv	135		135	4	139
Pst	765 + 1 kaart	2	767 + 1 kaart	2	767 + 1 kaart
Puh	16		16		16
Pär	183		183	300	483
Põi	1104 + 1 kaart	46	1150	1098	2202 + 1 kaart
Rak	6902 + 1 kaart + 2 skeemi	2704	9606 + 1 kaart + 2 skeemi	2734	9636 + 1 kaart + 2 skeemi

Koht	ES	ES/EKI	ES kokku	ES/EKI ja EKI kokku	Kõik koos
Ran	82		82	731	813
Rap	7785 + 1 kaart		7785 + 1 kaart	322	8107 + 1 kaart
Rei	2597	948	3545	1022 + kaardid	3619 + kaardid
Rid	304 + 4 kaarti	900	1204 + 4 kaarti	1191	1495 + 4 kaarti
Ris				1835	1835
Rõn	1080	2175 + 42 lk	3255 + 42 lk	2175 + 42 lk	3255 + 42 lk
Rõu	375	758	1133	1143	1518
Räp		185	185	185	185
Saa	244	225	469	488	732
San	61		61	159	220
Se	281 + 1 skeem	34	315 + 1 skeem	995	1276 + 1 skeem
Sim	8235 + 2 kaarti	11 399	19 634 + 2 kaarti	11399	19 634 + 2 kaarti
SJn	579	2444	3023	2459	3038
S-Pakri				193	193
Tallinn	85		85		85
TMr	280	729	1009	729	1009
Tor	3014	2651	5665	2651	5665
Trm	1458		1458	1597	3055
Trv	12		12	1269	1281
Tõs	4266		4266	3352	7618
Tür	1106		1106		1106
Urv	741	93	834	93	834
Vai				1356	1356
Välga	19		19		19
Var	25	178	203	2336	2361
Vas	42	105	147	105	147
Vdj				317	317

Koht	ES	ES/EKI	ES kokku	ES/EKI ja EKI kokku	Kõik koos
Vig	180		180	2009	2189
Vil	2180	29	2209	29	2209
VJg	7956 + 2 kaarti + 2 skeemi	667	8623 + 2 kaarti + 2 skeemi	667	8623 + 2 kaarti + 2 skeemi
Vll	418		418	1156	1574
VMr	532	18 163	18 696	18 185	18 717
VNg	3393 + 20 skeemi	4	3397	84	3477
Vor	427		427	570	997
V-Pakri				241	241
Vän	388		388	1788	2176
Äks				2621	2621
KOKKU	123 585	91 710	215 295		290 645

Uuel sajandil ei ole laekumisi. Seega on ES üksi kogunud ajavahemikul 1960–2005 kokku 215 295 kohanimesedelit + kaardid, fotod ja skeemid ning muud täpsemalt märkimata manused. Samal ajal laekus EKI kogusse 75 350 sedelit manustega (selles numbris ei kajastu inventariraamatusse kantud Võn 6020 sedelit ürikunimesid, mida seni ei ole õnnestunud leida). Kümnendite kaupa võttes on vaadeldaval ajavahemikul edukaim olnud periood 1990–1999, mil ES-i kaudu on laekunud üle 40 000 sedeli. 1960-ndail ja 1980-ndail laekus veidi vähem kui 30 000 sedelit kummalgi kümnendil ja 1970-ndail ca 25 000 sedelit. ES-i kaasabil on kogunenud veidi üle kahe kolmandiku ajavahemiku kohanimevarast, suuresti murdevõistluste kaudu. Nagu varasematel aastatelgi on juhtunud, nii on ka vaadeldaval ajal eriti suure viljakusega vaid üks korrespondent.

Seoses murdevõistluste ja korrespondentide juhendamisega on ES ja oleme meie kõik palju tänu võlgu lugupeetud Helju Kaalule, kes on olnud kõigi kaastöolistega pidevas suhtlemises, neid õpetanud töid vormistama ning olnud muidu nõu ja jõuga abiks kõigi nende aastate jooksul. Ka on võistluste korraldus olnud tema peal.

Võib tekkida küsimus, miks ES on käesoleval sajandil kohanimetöökogumisse nii leigelt suhtunud. Sellel on mitu põhjust. Kõige suurem neist on

seotud ühiskondlike mullistustega. Maareform ei ole ikka veel lõppenud. Ehkki on seadusega ette nähtud, et taludel ja kinnistutel peavad olema nimed, ei ole veel selge, mis saab nimeks, mis jääb vaid juriidilistesse dokumentidesse koltuma. Reform on toonud paberil suure hulga uusi nn talu- ja kinnistunimesid – nimesid, mis paljudel juhtudel on „välja mõeldud” (sm termin *harkinnaiset*) ja mis on asendanud varasemad nimed. Kindlasti on reform kaasa toonud ka hulga unustuses olnud talunimede taassünni. Praegu ei ole minu hinnangul olukord veel stabiliseerunud ja nii on kogumisse tulnud vaheaeg. Teine oluline asi on see, et praeguseni käivad kohtuvaidlused ja ms kisklemine maa- ja metsatükkide pärast. On päris kahtlane, kas inimesed on ikka valmis rääkima võõrastele oma maa-tükkidest, seda enam, et nüüd on nimekogujal kasutada *ca* poole Eesti kohta ka kaarte. Usun, et enamik potentsiaalseid informante suhtuks sellesse töösse momendil suure umbusuga. Kolmandaks oluliseks põhjuseks on maal levinud üldine arusaam, et röövel käib jala, korralik inimene sõidab autoga. Võru Instituut Evar Saare isikus on teinud tänuväärset tööd Lõuna-Eesti kohanimevara üleskirjutamisel ja EKI-s on tema andmebaas olemas.

Norvik on oma 45 aasta taguses artiklis püstitanud kolm ülesannet.

1. Kohanimede kogumisele anda lõpuks tema õige koht.
2. Kohanimedid koguda süstemaatiliselt.
3. Kohanimede kogumist hästi organiseerida.

ES on need ülesanded põhijoontes täitnud, ehkki leidub väiksemaid lünki. Kui 45 aastat tagasi ja veelgi varem suhtuti kohanimetähtsusele nii, et rahvapärased suulises pruugis käibivad kohanimed tuleb kirja panna, siis nüüdseks on suhtumine kohanimedesse (ja vist üldse nimedesse) muutunud. Kui varasematel aegadel oli kohanimi häälikukombinatsioon, siis nüüd käsitatakse seda üha enam tähekombinatsioonina. Seoses Eesti põhikaardi väljaandmisega ja sellele tulevate talunimede sidumisega katastris olevate talunimekujudega seisame tõsiasja ees, et arvestatav hulk talunimesid tuleb kaardile vanas kirjaviisis. Kui nimi oli veel häälikukombinatsioon, siis võis seda *kirja panna* mitmes kirjaviisis. Tänapäeval, kui nime käsitatakse tähekombinatsioonina, on vanadest dokumentidest või ka vanadelt kaartidelt katastrisse sattunud hulk vanas kirjaviisis nimekujusid, mida võetakse nüüd kui ametlikku nime. Tõenäoliselt, kui Eesti põhikaardile tulevad need vanas kirjaviisis talunimed, siis hakkavad need kirjakujud mõjutama ka nimede edaspidist

hääldust. ES-i suulisest nimekasutusest senikogutu jääb seetõttu väärtuseks omaette.

Kirjandus

- Ahven, Heino (koostaja) 1953.** Juhendeid kohanime kogumiseks. – Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr. 3. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tartu, 4–8.
- Ariste, Paul (toimetaja) 1955.** Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 6. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tartu.
- Keem, Hella 1976.** Akadeemilise Emakeele Seltsi korrespondentide võrgu loomisest ja esimestest murdekogumisvõistlustest. – Keel, mida me harime. Koostanud Mart Mäger. Tallinn: Valgus, 79–93.
- Norvik, Madis 1960.** Emakeele Selts ning Keele ja Kirjanduse Instituut eesti kohanime kogujana ja uurijana. – Emakeele Seltsi aastaraamat VI (1960). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 25–38.
- Norvik, Madis 1962.** Nõuandeid kohanime kogumiseks ja kaastöö vormistamiseks. – Kodumurre 3–4. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 70–89.
- Norvik, Madis (koostaja) 1967.** Juhend kohanime kogumiseks. Tallinn.
- Pall, Valdek (toimetaja) 1977.** Juhend kohanime kogumiseks. Tallinn.
- Saareste, A. 1923.** Kuidas murdesugemeid koguda. – Eesti Keel I (1922), 164–174.
- Saareste, A. 1925.** Ülevaade 1932. a. murdekogumisest. – Eesti Keel 2 (1924). Kolmas aastakäik, 60–63.
- Saareste, A. 1932.** Kümme aastat eesti murrete süstemaatilist kogumist. Aruanne ja väljavaated. – Eesti Keel 1–2 (1932), 164–174.

The Mother Tongue Society as a Collector of Place Names in 1960–2005

Marja Kallasmaa

The article provides an overview of the role of the Mother Tongue Society in collecting place names and presents statistics about the submission of place names (mostly according to parishes) in alphabetical order in 1960–2005. The prologue of collecting goes back to 1921; systematic collection of place names was started in 1922 when the guidelines were published in the journal *Eesti Keel* ‘Estonian Language’. Over the next twenty years the Mother Tongue Society collected about 56,000 slips with place names; in 1960–2005 the Mother Tongue Society alone has collected altogether 215,295 slips with place names in addition to maps, photos and schemes, and other unspecified attachments. No submissions have been made in the 21st century. By now the total number place-name slips amounts to about 600,000.

Keywords: onomastics, collection of place names